

Pisma mlademu prijatelju.

IV.

Dragi Bogdan!

Getrtej dōbi v zgodovini slovenske književnosti pravimo čistilna, ker se je jezik mnogo izkikal in izčistil raznih nepotrebnih ptujk ter se je slovenska književnost popolnem prerodila in prestvarila. Slovenščini je zasijalo solnce lepše bodočnosti. Do konca prejšnjega stoletja je še vedno pojemale in nikakor se jej še ni zahotelo stopiti ponosno v vrsto drugih narodov. Posamični rodoljubni pisatelji — zvečine duhovniki — so jej pač prilivali in jo negovali po svojih skrōmnihi močeh, ali njihovo delovanje je bilo raztreseno po raznih slovenskih krajih: združenega in celokupnega delovanja za vso Slovenijo ni bilo. Na Štajarskem je budil rojake duhovnik Lavoslav Volkmēr († 1816) „pesnik Slovenskih goric,“ ki je zlagal pesni in basni, polne lepih naukov in nedolžne šale, katere so se popolnem udomačile mej narodom. Na Koroškem jo deloval na probujo naroda Gutsman, na Kranjskem pa Japelj in drugi.

Koncem preteklega in začetkom sedanjega stoletja oživelo je na mali slovensko književno delovanje. Književniki tiste dōbe so izprevideli, da je treba najprvo slovenski jezik dobro očistiti vseh peg in olikati, da je sposoben za vse razne stroke človeškega znanja. Zato so se pečali ta čas vzlasti z jezikoslovjem, kar nam priča, da se je spisalo prvih trideset let okolo deset slovnice slovenskega jezika. Pisatelji so se učili od naroda samega, kako je treba slovenski pisati, spisovali so mu knjige nabožne in posvetne vsebine ter širili narodno omiko. Slovenščina se je uvajala celō v učilnice in urade vzlasti za časa, ko so Francozi posēli našo domovino. Največje zasluge za povzdigo slovenščine o tistem času pa ima Valentin Vodnik, prvi slovenski pesnik in preporoditelj slovenske književnosti.

Valentin Vodnik se je porodil 1758. l. v Gorenji Šiški pri Žibertu, dokončal je latinske šole 1775. l. v Ljubljani in postal mašnik. Pozneje je bil vodja gimnaziji, nadzornik začetnih šol in vodja umētalneje in rokolskeje šoli. Umril je kot profesor talijanskega jezika 1819. leta v Ljubljani.

Vodnik je bil vele izobražen in učen mož ter je posvetil vse svoje življenje svojemu narodu. Užē M. Pohlin ga je vnemal za pesništvo, da je zapel v „Pisanicah“ nekaj pesnij. Zajemal je svoje vednosti ne samō iz knjig, ampak tudi naroda samega. Potoval je po slovenskih krajih, poslušal, kako govori, kako misli, kako čuti, kako poje narod, ki ga še ni popačilo ptujstvo ne v šegi ne v govoru. Vodnik je pridno prebiral starejše pisatelje slovenske, vzprejel, kar imajo dobrega, in popustil, kar je bilo slabega. Učil se je staroslovenščine in gledal na ostale slovanske jezike ter si izposodil od njih, kar ni mogel najti v domačem jezici. In takō je pogōdil ōno pot, po katerej hodijo še danes slovenski pisatelji.

Pesniško polje je bilo do Vodnika popolnem zanemarjeno in razven trohice cerkvenih pesnij ni bilo ničesar v tisku, kar bi bilo vredno, da se omeni. Vodnik pa je začel zbirati narodne pesni, prenarejal jih in likal in uglobil se je takō v narodni duh, da je zlagal pesni, ki se čitajo kakor narodne,

samó ličneje so, umetálnejše in čistejše. Njegove pesni so tako zeló v narodnem domačem duhu zložene, da so se na mah prikupile narodu in se pojó še danes kakor svojina vsega naroda. Vodnik je prvi slovenski pesnik v širjem pomenu besede.

Za 1795. 1796. in 1797. leto je Vodnik izdaval „Veliko pratiko,“ mater sedanje slovenske pratike, ki jo vidiš v vsakej hiši.

Od leta 1797—1800 je izdajal v začetku po dvakrat, pozneje po enkrat na teden politično-poučni časnik „Lublanske novice od vseh krajev celiga svejta,“ ki so mati sedanjih, od 1843. l. sèm izhajajočih „Novic.“

Leta 1806. je izdal „Pesme za pokúšino“, prva zbirka dobrih slovenskih pesnij. Užé protestantski pisatelji so se ukvarjali s prelaganjem cerkvenih pesnij in tudi pozneje so se ustvarile posamične evetke slovenskega pesništva, ali razven nekaj Japljevih prevodov nemških pesnij so vse brez vsake cene. Vodnikove pesni so narodu silno ugajale in se hitro udomačile.

Leta 1811. je dal na svetlo „Pismenost,“ slovnico slovensko, ki se je uvela v tedanje učilnice. Na čelu te slovnice je znamenita pesen Vodnikova „Ilirija oživljena.“

Leta 1807. je spisal domačo zgodovino v nemškem jezici, ki je rabila učencem v šoli do 1848. l.

Največje delo njegovo pa je nemško-slovensko-latinski slovar, katerega je 1813. l. ugledalo beli dan samo jedna pôla. Prišlo pa je to delo na svitlo 1860. l. pod uredništvom Cigaletovem in ogromnej podpori slavnega knezoškofa ljubljanskega Antona Alojzija Wolfa: „Deutsch-slovenisches Wörterbuch“ v dveh debelih zvezkih. Slovensko-nemški del pa pride kmalu v déžél po uredništvu prof. M. Pleteršnika.

Vse Vodnikove izvrstno urejene pesni od Fr. Levstika je izdala „Matica Slovenska“ 1869. l.

Vodnik je spisal razven navedenih knjig še več drugih in vse njegovo življenje kaže neprestano delovanje za napredek slovenskega naroda.

Za štiriletne vlade Francozov na Kranjskem (1809—1813) se je slovenski živelj sosebnó povzdignil, ki je obsezel vse meje naše domovine. Slovenski jezik je dobival polagoma jednake pravice kakor francoski in nemški, uvajal se je v učilnice kot obvezen predmet in v uradih in v društvenem življenji se je zmirom bolje negovala slovenska govorica. Ko je bil Karol Nodier urednik francoskega vladnega lista „Télégraphe officiel“, dodajal je skozi dva meseca prevod tudi v domačem jezici, in to je bil prvi slovenski dnevnik.

Predno završim pismo, omenim še moža, ki ni pisatelj slovenski, a ima ogromno zaslug za našo mlado literaturico. To je baron Žiga Zois († 1819), jako imovit in učen mož, ki je mnogo žrtvoval na prospeh gmotnega in duševnega stanja slovenskega naroda. Njemu se imamo zahvaliti za Vodnika, slavnega učenjaka Kopitarja in več drugih. Zois je bil pravi oče vsem tedanjim slovenskim domoljubom in v njegovej hiši so se zbirali, izobraževali in navduševali najimenitnejši tedanji literatje: Japelj, Kumerdej, Linhart, Vodnik, Kopitar . . . . Zois jih je navduševal, podpiral in svetoval jim v raznih stvaréh, ker je bil sam široko izobražen in izveden v slovenskeji književnosti. Natančnejše podatke izveš ustno o počitnicah, kadar me zopet obišeš. A to, kar sem zapisal, zapomni si dobro!

Da si mi zdrav!

Tvoj

P. B.